

CON CÒ

- Chế Lan Viên -

A. Nội dung tác phẩm

Bài thơ phát triển từ một hình tượng bao trùm là hình tượng con cò quen thuộc trong những câu hát ru truyền thống:

- Con cò là tượng trưng cho hình ảnh người nông dân, người phụ nữ trong một cuộc sống đầy vất vả, lo toan, nhọc nhằn và gian khó nhưng vẫn luôn thể hiện được những đức tính tốt đẹp và niềm vui sống lạc quan.
- Riêng trong bài thơ này, hình tượng con cò biểu trưng cho tấm lòng người mẹ và những lời hát ru quen thuộc.

B. Tìm hiểu tác phẩm

1. Tác giả

- Chế Lan Viên (1920- 1989) tên khai sinh là Phan Ngọc Hoan, quê ở Cam Lộ, tỉnh Quảng Trị.
- Ông nổi tiếng trong phong trào thơ mới, là một trong những tên tuổi hàng đầu của thơ Việt Nam thế kỉ XX.
- Năm 1996 được tặng giải thưởng Hồ Chí Minh.

2. Tác phẩm

a. Hoàn cảnh sáng tác

Bài thơ được sáng tác năm 1962 in trong tập *Hoa ngày thường- Chim báo bão* (1967).

b. Thể thơ: Tự do

c. Phương thức biểu đạt

Biểu cảm kết hợp với tự sự và miêu tả

d. Bố cục

3 đoạn:

- + Đoạn 1: Hình ảnh con cò qua lời ru của mẹ thời thơ ấu.
- + Đoạn 2: Hình ảnh con cò gắn bó với con qua từng chặng đường đời.
- + Đoạn 3: Suy ngẫm và triết lí về ý nghĩa lời ru.

e. Ý nghĩa nhan đề

- Con cò là hình ảnh tượng trưng cho người nông dân, người phụ nữ trong cuộc sống nhiều vất vả, nhọc nhằn nhưng giàu đức tính tốt đẹp.
- Từ hình ảnh trong ca dao qua các lời hát ru: “con cò cổng phủ”, “con cò Đồng Đăng” nay đã hóa thân vào hình bóng của người mẹ gầy lam lũ trọn đời lo lắng cho

con. Hình ảnh con cò trong ca dao là nơi xuất phát, là điểm tựa cho những liên tưởng sáng tạo rộng mở của tác giả. Nó đã trở thành hình ảnh mang ý nghĩa biểu tượng nhưng lại rất gần gũi, rất quen thuộc mà do đó có khả năng hàm chứa những ý nghĩa mới giàu giá trị biểu cảm.

g. Giá trị nội dung

Khai thác hình tượng con cò trong những câu hát ru, bài thơ “Con cò” của Chế Lan Viên đã ca ngợi tình mẹ và ý nghĩa của lời ru đối với cuộc sống con người.

h. Giá trị nghệ thuật

- Thể thơ tự do, ngôn ngữ thơ giản dị, giàu hình ảnh.
- Giọng thơ gợi sự suy ngẫm, triết lí.
- Vận dụng sáng tạo hình ảnh con cò trong ca dao.

C. Đọc hiểu tác phẩm

1. Hình ảnh con cò qua những lời ru đến với tuổi ấu thơ

- Tác giả chỉ lấy vài chữ trong mỗi câu ca dao mà gợi nhớ cả câu. Qua đó thể hiện sự phong phú trong ý nghĩa biểu tượng của hình ảnh con cò:

+ Hình ảnh con cò gợi ra không gian và khung cảnh quen thuộc của làng quê với cuộc sống thanh bình, yên ả:

“Con cò bay la
Con cò bay lả
Con cò cồng phũ,
Con cò Đồng Đăng...”

+ Hình ảnh con cò tượng trưng cho người phụ nữ, người nông dân nhọc nhằn, vất vả lam lũ kiếm sống nhưng vẫn nỗ lực giữ gìn phẩm giá:

“Con cò ăn đêm
Con cò xa tổ,
Cò gặp cành mềm
Cò sợ xáo măng...”

- Qua những lời ru của mẹ, hình ảnh con cò đến với tâm hồn tuổi thơ một cách vô thức. Đây là sự khởi đầu đi vào thế giới, tâm hồn con người:

+ Ở tuổi ấu thơ, đứa trẻ chưa thể hiểu và cũng chưa cần hiểu nội dung, ý nghĩa của những lời ru này. Chúng chỉ cần được vỗ về những trong âm điệu ngọt ngào, dịu dàng của những lời ru để đón nhận bằng trực giác, vô thức tình yêu và sự che chở của người mẹ:

Con còn bế trên tay
Con chưa biết con cò
Nhưng trong lời mẹ hát
Có cánh cò đang bay

+ Đoạn thơ đầu khép lại bằng hình ảnh thanh bình của cuộc sống. Tác giả so sánh con cò trong câu ca của mẹ với hình ảnh đứa con bé bỏng, ngây thơ. Con được mẹ ôm ấp, chăm bẵm, sống trong tình yêu thương vô bờ của mẹ nên thật thanh thản vô tư. 6 câu thơ cuối đoạn, tác giả đã mượn lời của người mẹ và trực tiếp bộc lộ cảm xúc:

“Ngủ yên! ngủ yên! cò ơi, chớ sợ!
Cành có mềm, mẹ đã sẵn tay nâng!
Trong lời ru của mẹ thấm hơi xuân.
Con chưa biết con cò, con vạc.
Con chưa biết những cành mềm mẹ hát”,
Sữa mẹ nhiều, con ngủ chảnh phân vân

Hai biểu tượng, Con cò yếu đuối và đứa con bé bỏng đã ngợi ca tình yêu thương vô bờ bến của mẹ. Mẹ luôn nhân từ, rộng mở với những gì nhỏ bé, đáng thương, cần được che chở. Cách ngắt nhịp 2/2/2/2 đều đặn, kết hợp với điệp từ "ngủ yên" được nhắc lại hai lần và các dấu chấm cảm liên tiếp xuất hiện, làm cho nhịp thơ trở nên ngọt ngào, nhẹ nhàng, thiết tha, rất phù hợp với lời hát ru con của người mẹ: vỗ về, âu ơ, chăm chút...

- Không chỉ vậy, khi em bé ngon giấc, người mẹ còn gửi tới em những tâm tình của mình. Trong lời ru của mẹ, tác giả đã sử dụng rất nhiều hình ảnh ẩn dụ giàu ý nghĩa: “cành mềm mẹ đã sẵn tay nâng”, “lời ru của mẹ thấm hơi xuân” hay “sữa mẹ nhiều con ngủ chảnh phân vân”. Những hình ảnh ẩn dụ ấy nói lên tình yêu thương dạt dào vô bờ bến mẹ dành cho con.

- Trong lời ru của mẹ, còn như có cả sắc trời, đất nước, quê hương: “thấm hơi xuân”. Hơi xuân không chỉ là cái không khí mùa xuân, cái vẻ đẹp của đất trời thiêng liêng mà đó còn là tình cảm dịu êm, tha thiết, ngọt ngào, là cái tươi mát sáng trong từ những điệu ru của mẹ dành cho con.

=> Mẹ muốn con được hưởng trọn vẹn sự ngọt ngào, yên ấm của tuổi thơ. Lời ru của mẹ như hơi xuân ấm áp, tốt lành.

2. Hình ảnh con cò gắn bó với con qua từng chặng đường đời

- Trong đoạn thơ 1, hình tượng cánh cò trong lời ru của mẹ là điểm khởi đầu, điểm xuất phát. Đến đoạn thơ 2, cánh cò đã trở thành người bạn tuổi ấu thơ, theo cùng con người trên mỗi chặng đường đi, trở thành bạn đồng hành của con người trong suốt cuộc đời. Hình ảnh con cò được xây dựng bằng sự liên tưởng, tưởng tượng phong phú của nhà thơ. Cánh cò như được bay ra từ những câu ca dao để sống trong tâm hồn con người, theo và cùng nâng đỡ con người trong mỗi chặng

đường. Như thế, hình ảnh con cò đã gợi ý nghĩa biểu tượng về lòng mẹ, về sự dịu dặt, nâng đỡ dịu dàng và bền bỉ của người mẹ.

- Cánh cò đã trở thành bạn đồng hành của con người trên suốt đường đời. Từ cánh cò của tuổi ấu thơ thật ngộ nghĩnh và đầm ấm, cò đến bên nôi, cò ngủ với con:

“Con ngủ yên thì cò cũng ngủ,
Cánh của cò, hai đứa đắp chung đôi”

- Đến khi cò đi học cùng với con, cánh cò quần quýt bước chân con:

“Mai khôn lớn, con theo cò đi học,
Cánh trắng cò bay theo gót đôi chân.”

Và sau này cánh cò bay vào câu thơ khi con làm thi sĩ.

“Lớn lên! Lớn lên! Lớn lên!
Con làm gì? Con làm thi sĩ!
Cánh cò trắng lại bay hoài không nghỉ
Trước hiên nhà
Và trong hơi mát câu văn”

Điệp ngữ “lớn lên”, “con” khiến nhịp thơ nhẹ nhàng, dồn dập hơn thể hiện niềm háo hức, mong chờ của người mẹ vào tương ai tươi sáng của đứa con.

=> Hình ảnh thơ lung linh một vẻ đẹp bất ngờ, diễn tả một suy tưởng sâu xa. Ở đâu, lúc nào, cò cũng ôm ấp, quần quýt bên con, “bay hoài không nghỉ” cùng con.

=> Cánh cò đồng hành với con người từ tuổi nằm nôi đến tuổi đi học và cho đến lúc trưởng thành đã gợi ý nghĩa biểu tượng về lòng mẹ, về sự dịu dặt, nâng đỡ dịu dàng và bền bỉ của người mẹ. Dù là khi ấu thơ hay lúc trưởng thành, người mẹ luôn đồng hành cùng con, theo bước chân con. Chế Lan Viên đã thật khéo léo trong việc mượn hình ảnh con cò để nói về sự che chở, tình thương yêu mà mẹ dành cho đứa con của mình.

3. Suy ngẫm và triết lý về ý nghĩa lời ru

- 5 câu thơ đầu đoạn thơ, hình ảnh con cò được nhấn mạnh ý nghĩa, trở thành biểu tượng cho tình mẹ cao cả

“Dù ở gần con

Dù ở xa con

Lên rừng xuống bể

Cò sẽ tìm con

Cò mãi yêu con”

Hình ảnh con cò trong khổ thơ không còn là con cò bay lả bay la, bay vào câu hát lời ru nữa, mà đã hóa thân vào hình tượng mẹ. Cò và mẹ là một, dù xa cách về không gian, ở gần hay ở xa, lên rừng hay xuống biển, dù cuộc đời gặp nhiều giông tố, trắc trở ... mẹ vẫn tìm con, yêu thương con mãi mãi. Đó không chỉ đơn thuần là bản năng của người phụ nữ làm mẹ, mà đó là thứ tình cảm sâu nặng, có tính truyền thống, lâu bền và bất diệt trong tâm hồn, tình cảm người mẹ Việt Nam

- Lời thơ đã từ cảm xúc mở ra những suy tưởng rồi khái quát thành triết lí. Đây chính là một trong những nét phong cách của nhà thơ Chế Lan Viên:

“Con dù lớn vẫn là con của mẹ

Đi hết đời lòng mẹ mãi theo con”

D. Sơ đồ tư duy

E. Bài văn mẫu phân tích tác phẩm

Chế Lan Viên (1920 – 1989), tên thật là Phan Ngọc Hoan, quê gốc Quảng Trị, lớn lên ở Bình Định. Ông là nhà thơ xuất sắc đã có những đóng góp quan trọng cho nền văn học dân tộc ở thế kỉ XX. Nhà nước đã truy tặng ông Giải thưởng Hồ Chí Minh về Văn học Nghệ thuật. Phong cách thơ Chế Lan Viên rất độc đáo, vừa sắc sảo tính trí tuệ, triết lí, vừa đậm đà chất trữ tình. Hình ảnh trong thơ ông phong phú, đa dạng, kết hợp giữa các yếu tố thực và ảo, được sáng tạo bằng trí tưởng tượng phong phú, do đó mà chứa đựng nhiều bất ngờ, thú vị.

Bài thơ *Con cò* nhắc lại hình ảnh con cò quen thuộc trong ca dao nhưng nhà thơ không dừng ở những ý tứ có sẵn mà mở rộng, nâng cao thành biểu hiện cao quý của tình mẹ, lòng mẹ lớn lao, sâu nặng, lâu dài đối với cuộc đời của mỗi đứa con.

Bài thơ *Con cò* được viết theo thể tự do, các câu thơ dài ngắn không đều, nhiều câu thơ được lặp lại, nhịp điệu biến đổi linh hoạt. Mỗi đoạn đều bắt đầu bằng vài câu thơ ngắn, sau đó là những câu thơ dài mở ra sự liên tưởng phong phú hoặc suy ngẫm có tính triết lí sâu xa.

Khai thác hình ảnh con cò trong những lời hát ru đã có tự ngàn năm, bài thơ *Con cò* của Chế Lan Viên ngợi ca tình mẹ thiêng liêng và khẳng định ý nghĩa to lớn của lời ru đối với đời sống tâm hồn của mỗi con người.

Hình ảnh con cò quen thuộc trong ca dao được Chế Lan Viên lấy làm hình tượng chủ đạo của bài thơ. Con cò là ẩn dụ về người nông dân đặc biệt là người phụ nữ trong cuộc sống lam lũ, nhọc nhằn nhưng giàu lòng nhân ái và đức hi sinh. Chế Lan Viên khai thác hình ảnh con cò ở ý nghĩa biểu trưng cho tấm lòng người mẹ:

Con còn bế trên tay
Con chưa biết con cò
Nhưng trong lời mẹ hát
Có cánh cò đang bay:
“Con cò bay la
Con cò bay lả
Con cò cồng phủ,
Con cò Đồng Đăng...”

Những câu thơ trên gợi cho chúng ta nhớ tới câu ca dao đã trở thành lời ru quen thuộc của bà, của mẹ;

Con cò bay lả, bay la,
Bay từ cửa phủ bay ra cánh đồng...
Con cò bay lả, bay la
Bay từ cửa phủ bay về Đồng Đăng...

Tác giả chỉ lấy ra vài chữ trong mỗi câu ca dao để góp phần thể hiện sự phong phú về ý nghĩa biểu tượng của hình ảnh con cò.

Không gì bằng hạnh phúc của người mẹ ru con ngủ trong khung cảnh thanh bình.

Sung sướng thay những đứa trẻ được lời ru ngọt ngào của mẹ đưa vào giấc ngủ say nồng:

Cò một mình cò phải kiếm lấy ăn,
Con có mẹ, con chơi rồi lại ngủ.
“Con cò ăn đêm,
Con cò xa tổ,
Cò gặp cành mềm,
Cò sợ xáo măng...”

Ngày xưa, cò phải vất vả kiếm ăn nơi đồng sâu, đồng cạn. Còn ngày nay, con đã có mẹ nuôi dưỡng, bế bồng nên chơi rồi lại ngủ. Thấp thoáng trong lời ru của mẹ là những nỗi cực nhọc của cuộc mưu sinh. Nhưng con không phải sợ vì đã có mẹ luôn ở kề bên. Mẹ là chỗ dựa đáng tin cậy, là lá chắn che chở suốt đời cho con:

Ngủ yên! Ngủ yên!
Cò ơi, chớ sợ!
Cành có mềm, mẹ đã sẵn tay nâng!
Trong lời ru của mẹ thấm hơi xuân,
Con chưa biết con cò, con vạc.
Con chưa biết những cành mềm mẹ hát,
Sữa mẹ nhiều, con ngủ chảnh phân vân.

Qua lời ru thấm thiết nghĩa tình của mẹ, hình ảnh con cò đã đến với tâm hồn tuổi ấu thơ một cách nhẹ nhàng mà thấm thía. Lời ru của mẹ chính là sự khởi đầu con đường đi vào thế giới tâm hồn của mỗi con người, ở tuổi năm nôi, đứa trẻ chưa thể hiểu nội dung, ý nghĩa của những lời ru nhưng chúng cảm nhận được sự vỗ về, âu yếm trong âm điệu ngọt ngào, êm dịu. Chúng đón nhận tình yêu thương, che chở của người mẹ bằng trực giác.

Đoạn thơ thứ nhất khép lại bằng hình ảnh rất đáng yêu: *Sữa mẹ nhiều, con ngủ chảnh phân vân.*

Ở đoạn thơ thứ hai, cánh cò từ trong lời ru đã in sâu vào tiềm thức của tuổi thơ, trở nên gần gũi, thân thiết và sẽ theo con suốt cả cuộc đời. Hình ảnh con cò trong ca dao tiếp tục sự sống của nó trong tâm hồn của mỗi chúng ta bởi nó đã được xây dựng bằng sự chiêm nghiệm và trí tưởng tượng phong phú của nhà thơ. Hình ảnh con cò mang ý nghĩa tượng trưng cho lòng mẹ, cho sự dịu dàng, nâng đỡ dịu dàng và bền bỉ của mẹ đối với con.

Với trái tim chan chứa yêu thương, người mẹ hiền ru con, đưa con vào giấc ngủ êm đềm:

Ngủ yên! Ngủ yên! Ngủ yên !
Cho cò trắng đến làm quen,
Cò đứng ở quanh nôi
Rồi cò vào trong tổ.

Con ngủ yên thì cò cũng ngủ
 Cánh cửa cò, hai đứa đắp chung đôi.
 Cánh cò trở thành bạn đồng hành của con từ tuổi ấu thơ cho đến lúc trưởng thành:
 Mai khôn lớn, con theo cò đi học
 Cánh trắng cò bay theo gót đôi chân.
 Lớn lên, lớn lên, lớn lên...
 Con làm gì ?
 Con làm thi sĩ!
 Cánh cò trắng lại bay hoài không nghỉ
 Trước hiên nhà
 Và trong hơi mát câu văn.

Đến đoạn thơ thứ ba thì hình ảnh con cò lại được khai thác ở ý nghĩa tượng trưng cho tấm lòng người mẹ lúc nào cũng theo sát bên con. Lời ru của mẹ sao mà thiết tha, xúc động:

Dù ở gần con,
 Dù ở xa con
 Lên rừng xuống bể,
 Cò sẽ tìm con,
 Cò mãi yêu con.

Từ sự thấu hiểu tấm lòng người mẹ, nhà thơ đã khái quát thành một quy luật tình cảm có tính chất vĩnh hằng:

Con dù lớn vẫn là con của mẹ,
 Đi hết đời, lòng mẹ vẫn theo con.

Câu thơ trên là sự khẳng định: Con dù lớn vẫn là con của mẹ. Câu thơ dưới: Đi hết đời, lòng mẹ vẫn theo con nhấn mạnh tình mẹ bao la, không bao giờ vơi cạn. Từ xúc cảm chân thành, tác giả đã mở rộng, nâng cao ý nghĩa của hình tượng thơ và khái quát thành triết lí. Đó là đặc điểm thường thấy và cũng là ưu thế của thơ Chế Lan Viên.

Phần cuối bài thơ trở lại với âm hưởng nhịp nhàng, chậm rãi của lời ru và tác giả đã đúc kết ý nghĩa phong phú của hình tượng con cò trong những lời ru ấy:

À ơi!
 Một con cò thôi,
 Con cò mẹ hát
 Cũng là cuộc đời
 Ngủ đi ! Ngủ đi !
 Cho cánh cò, cánh vạc,
 Cho cả sắc trời
 Đến hát quanh nôi

Bài thơ “Con cò” được xây dựng bằng bút pháp nghệ thuật độc đáo. Trước hết, về thể thơ, tác giả sử dụng thể thơ tự do bởi nó có thể biểu hiện nhiều cung bậc của

cảm xúc một cách tự nhiên, linh hoạt. Tuy tác giả không sử dụng thể lục bát quen thuộc nhưng bài thơ vẫn mang âm hưởng nhẹ nhàng, tha thiết của lời ru. Bài thơ không đơn thuần là một lời hát ru mà còn là những triết lí về cuộc đời. Nó hướng tâm trí người đọc vào sự suy ngẫm về tình mẫu tử thiêng liêng, bất diệt.

Bài thơ còn thể hiện sự vận dụng ca dao một cách sáng tạo của Chế Lan Viên. Hình ảnh con cò trong ca dao chỉ là điểm xuất phát, khơi nguồn cho cảm xúc và những liên tưởng phong phú của tác giả. Hình ảnh con cò trong bài thơ này thiên về ý nghĩa biểu tượng mà ý nghĩa biểu tượng không phải lúc nào cũng rành mạch, rõ ràng. Tuy hình ảnh con cò trong bài thơ gần gũi, quen thuộc nhưng nó vẫn hàm chứa những ý nghĩa mới mẻ và có giá trị biểu cảm cao.

Tình mẫu tử là đề tài có từ xa xưa và là nguồn thi hứng không bao giờ vơi cạn của các nhà thơ. Người ta cũng đã nói nhiều về ý nghĩa và vai trò của hát ru đối với tuổi thơ và với cả cuộc đời con người. Hát ru vốn rất quen thuộc và tự nhiên đối với các bà mẹ ngày xưa, nhưng ngày nay, nó đã trở thành một việc khó khăn đối với không ít những người mẹ trẻ. Không được nghe lời mẹ ru, đó là điều thiệt thòi đáng kể đối với tuổi ấu thơ. Bài thơ *Con cò* của Chế Lan Viên được viết từ giữa thế kỉ XX nhưng giờ đây, nó vẫn là lời nhắc nhở nhẹ nhàng mà thấm thía về tình mẹ con và khẳng định vai trò tạo dựng nhân cách, nâng đỡ tâm hồn của hát ru đối với đời sống tinh thần của con người. Đúng như nhà thơ Nguyễn Duy đã viết:

Ta đi trọn kiếp con người

Cũng không đi hết mấy lời mẹ ru.